

- Zhurnalistyka. Spetsvypusk, prysviachenyi yevrointehratsiinii tematytsi. Vydavnychiy dim "Helvetyka", pp. 173—178. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.spec/26.
18. Shyika S. V. (2020). Ukrainska istorychna antroponimika na mezhi stolit. *Scientific developments of European countries in the area of philological researches: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", P. 2, pp. 603—620. DOI: 10.30525/978-9934-588-56-3.2.16.
 19. Buckland M. (1991). *Information as thing*. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 42, issue 5, pp. 351—360. DOI: 10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<351::AID-ASI5>3.0.CO;2-3.
 20. *Cambridge dictionary*. (2023). Available at: <https://dictionary.cambridge.org>.
 21. *Dictionary by Merriam-Webster*. (2023). Available at: <https://www.merriam-webster.com/>.
 22. Masuda Y. (1981). *The Information Society as Post-industrial Society*. Washington: World Future Society.
 23. Newby G. (1996). Metric Multidimensional Information Space. *The fifth Text Retrieval Conference (TREC-5)*. Gaithersburg, Maryland. Available at: <https://petascale.org/papers/newby-trec5.pdf>.
 24. Rogala-Lewicki A. (2013). *Informacja jako autonomiczny czynnik wpływu w przestrzeni publicznej. Studium władztwa informacyjnego*. Praca doktorska, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Uniwersytet Warszawski. Warszawa.
 25. *Towards knowledge societies: UNESCO world report*. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141843>.

Надійшла до редакції 14 квітня 2022 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 015:061]:050"197":001.89]](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.5(322).39-48

Лариса Дояр,
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Десятирічка ідеологічних ювілеїв та її віддзеркалення в періодиці УРСР 1970-х років

Статтю підготовлено в рамках науково-дослідної роботи Книжкової палати України, запланованої на 2023 р. Відповідно до сформульованого завдання — визначити тематичні та змістові пріоритети друкованих видань України 1970-х рр. — авторка виявила порушену проблему як таку, що відповідає пошуковому параметру зазначеної науково-дослідної роботи. Цей висновок було зроблено на підставі ретельного перегляду карткових каталогів Книжкової палати, а саме: хронологічного каталогу 1970—1979 рр.; генерального алфавітного каталогу в межах скриньок міністерств і відомств УРСР; видавничого каталогу в межах столичних і регіональних видавництв; каталогу періодичних (крім газет) і продовжуваних видань Державного архіву друку.

Формулюючи мету статті, авторка виходила з імплікативного судження про очевидний зв'язок між найгучнішими ідеологічними радянськими ювілеями 1970-х рр. (100-річчя від дня народження В. Леніна (1970), 50-річчя від часу утворення СРСР (1972), 60-річчя від дати перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції на теренах колишньої Російської імперії (1977)) і розвитком тогочасної національної культури українського народу. У контекст контрверсійного обговорення похідно потрапив і дискурс щодо переважної білінгвальності вихованих радянською владою українців. Першоджерельною базою для написання пропонованої статті став періодичний орган друку Міністерства культури Української РСР, орієнтований на різні верстви населення республіки, — журнал "Соціалістична культура", що в досліджуваній період позиціонував себе як "масовий громадсько-політичний щомісячник теорії і практики культурного будівництва". Висновковою констатацією статті стало твердження про розвиток української радянської культури в парадигмі гармонічного поєднання між соціалістичним змістом і національною формою всіх виявів культурного життя УРСР.

Ключові слова: науково-дослідна робота Книжкової палати України; друковані видання України 1970-х рр.; громадсько-політичний журнал "Соціалістична культура"; ідеологічні ювілеї 1970-х рр. у СРСР

Постановка проблеми. Культурне життя українського народу в розмаїтті галузей, літературно-мистецьких форм та імен діячів є науково й суспільно затребуваною проблемою дослідження. Не становить винятку й період 1970-х рр., коли культурне життя 50-мільйонного населення

Української РСР перебувало під потужним ідеологічним тиском союзної держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Культурний розвиток українського народу сьогодні має незліченну історіографію. Зазначену тематику розкривають загальні (енциклопедії, довідники, словники) та спеціальні (колективні та однойменні монографії, журнальні статті, збірники наукових праць) друковані видання. Серед дослідників української культури загалом і літератури та мистецтва зокрема фігурує чимало як славнозвісних, так і менш відомих імен, а саме: Д. Чижевський, М. Попович, М. Жулинський, В. Дончик, М. Возняк, П. Юрченко, П. Жолтовський, П. Попов, Л. Польовий, В. Бокань, П. Говдя, Я. Затенапський та багато інших.

Метою пропонованого друкознавчого дослідження є проведення контент-аналізу зшитків журналу "Соціалістична культура" за 1970-ті рр. щодо встановлення зв'язку між ідеологічними ювілеями зазначеного періоду й суголосним епосі культурним розвитком українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пройшовши складний кількостатпний шлях українізації, станом на початок 1970-х рр. українська культура повстала у великому розмаїтті жанрів, імен і творів, що спиралися на власну, розгалужену по всій республіці, цілком доступну мережу початкового, спеціального та вищого мистецького навчання. Незаперечним досягненням Української РСР стало створення повноцінної системи культурного життя суспільства, культивованої серед усіх верств населення, адаптованої та диференційованої до вікових особливостей різних поколінь, репрезентованої на всіх щаблях функціонування духовної сфери республіки. Сприятливим чинником культурного зростання українського народу стала програмна вимога КПРС стосовно того, що культура має бути соціалістичною за змістом і національною за формою.

Водночас на тлі цих безумовних позитивів спостерігалися й негативи, що становили серйозні загрози. Річ у тім, що життя в умовах величезної країни потребувало єдиної, званої всіма народами СРСР мови спілкування — такою стала російська. Це була мова керівного партійно-державного управлінського центру, мова кількісно домінантного етносу, мова порозуміння між народами в багатонаціональній країні. Цю особливість життя в Радянському Союзі яскраво зобразив автор легендарної кінострічки "У бій ідуть лише «старі»" Л. Биков в епізоді українсько-узбецької розмови маестро Титаренка й

льотчика Ромео: щоб зрозуміти один одного, вони мусили перекладати слова своєї рідної мови на російську. Об'єктивними факторами русифікації стала швидка асиміляція населення: люди родинами могли їхати на постійне проживання до будь-якої республіки СРСР, випускників радянських вишів розподіляли на роботу в усі кутки країни. Власне, саме тому вища освіта поступово перейшла на російську мову викладання, що спричинило русифікацію і середніх шкіл, адже щоб вступити до вишу й успішно в ньому навчатися, треба було завершити російськомовну школу. На безкрайніх просторах Радянського Союзу російська мова сприймалася щонайменше як друга рідна. В УРСР же, з панівним українським (східнослов'янським) населенням — навіть як перша рідна. Об'єктивною реалією Української РСР став виразний білінгвізм (двомовність) населення, відсоток якого зростав у міру просування на східні та південні терени. В УРСР були величезні регіони, де українською взагалі не послуговувалися в побуті або вживали суржик (поширену й нині мішанину з російських та українських слів). Російськомовною, з невеликим про шарком україномовної інтелігенції, була навіть столиця республіки. І все це на тлі великої кількості видавництв, що функціонували в УРСР, мільйонних накладів україномовної (вітчизняної та перекладної) літератури, розквіту україномовного художнього слова, пісенної творчості, україномовних телебачення, радіо, преси, які, до речі, популяризували високі стандарти орфоепічного й лексичного вжитку української літературної мови (у журналі "Соціалістична культура", про який йтиметься далі, діяла навчальна рубрика "А яка ваша мова?", яку періодично вели кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка А. Коваль і старший науковий співробітник Інституту мовознавства АН УРСР ім. О. О. Потебні, кандидат філологічних наук А. Бурячок).

Інакше кажучи, україномовне культурне середовище в УРСР було добре й різнобічно розвиненим, але для пересічного громадянина в російськомовному регіоні воно дедалі більше втрачало актуальність. Тож партійна вимога щодо національної за формою культури породжувала її надзвичайно активне, але лише атрибутивне виконання. У зрусифікованих промислових містах України було створено багату індустрію національної культури, представлену великою кількістю оркестрів та хорів народної

музики, пісенно-танцювальних гуртів і колективів, забезпечених чудовими музичними інструментами й вбраних у розкішні народні костюми. Однак український народний одяг, власне, як і мова, на більшій частині УРСР стали анахронізмом і перетворилися на програмну візитівку радянських свят. Збереженням органічного українства, як і за дореволюційних часів, займалося село, але його патріархальність і традиційність, зіштовхуючись із реаліями мегаполісів, дуже швидко маргіналізувалися в суспільній свідомості. Ймовірно, старанно створений і щедро профінансований радянською владою пласт української національної культури існував дещо відсторонено від суспільства та сприймався ним як даність, а не внутрішня потреба. Вочевидь, це не стосується двомільйонної армії любителів народної культури, які із захопленням займалися самодіяльним мистецтвом. Однак загалом суспільство виявляло непідробний інтерес насамперед до загальносоюзного, російськомовного культурного життя, адже воно було неосяжним і, як здавалося багатьом, прогресивнішим. Тож до національних частин у святкових концертах глядачі ставилися як до обов'язкових відвідувань партійних чи профспілкових зборів — чемно, але з великим нетерпінням чекаючи, коли розпочнеться духовно близька позанаціональна програма, яка також, поміж іншим, затверджувала високі моральні цінності.

Атрибутивність як основа функціонування україномовної культури в УРСР, на наш погляд, набула ще більших формальних ознак у десятиліття радянських ювілеїв, коли література й мистецтво були зорієнтовані винятково на виробництво соціалістичного пафосу в привабливій національній обгортці. Безумовно, противники формального вжитку національних ознак у культурі чинили опір: в означений період продовжували плідно й нестандартно працювати покоління шістдесятників, розгортався дисидентський рух, було створено чимало шедевральних мистецьких творів. Водночас загальна тенденція була дещо іншою, і найкраще її віддзеркалює тогочасна республіканська преса.

У цьому контексті найвиразнішим є один із найстаріших українських радянських культурних видань — журнал "Соціалістична культура", що виходив від червня 1921 р. У досліджуваний період це був часопис, що трансформувалася в масовий громадсько-політичний щомісячник, підпорядкований об'єднаному керівництву з боку Міністерства культури УРСР і Української республіканської ради профспілок. Якщо поперед-

німи роками "Соціалістична культура" являла собою щомісячний журнал методики й практики культурно-освітньої роботи, що був друкованим органом Міністерства культури Української РСР, то від січня 1970 р. його відредагований статус набув нового змісту — "масовий громадсько-політичний щомісячник теорії і практики культурного будівництва".

Упродовж окресленого періоду кількаразово змінювався головний редактор видання: до липня 1972 р. цю посаду обіймав М. Подолян; від серпня 1972 р. до червня 1973 р. — О. Вишневецька, а від липня 1973 р. на, порівняно з попередницею, тривалий час журнал очолював опальний український дипломат, журналіст А. Кисіль. Доволі відчутно (від 48 до 65 тис. примірників на місяць) упродовж десятиліття коливався й наклад часопису. Натомість незмінною залишалася ціна, що становили 30 коп. за номер.

Серед членів редакційної колегії було чимало відомих діячів культури, зокрема професор історії, академік АН УРСР І. Гуржій; професор, провідний бібліотеко-, фондо- та каталогознавець УРСР О. Сокальський; композитори П. Майборода та І. Шамо.

Тривалий час традиційними рубриками "Соціалістичної культури" були розділи: "У клубах і будинках культури", "Фестиваль самодіяльного мистецтва УРСР" (або "Народна творчість") і "Бібліотечна справа". На початку 1970-х рр. затвердилися інші складники, як-от: "Ленінська естафета культури", "Публіцистика", "Лекторій марксистсько-ленінської естетики", "Практика і методика культурно-освітньої роботи", "Для вас, аматори сцени", "Література, публікації, гумор". Надалі назви рубрик формулювали лаконічніше, а саме: "Питання теорії", "Публіцистика", "Практика культурно-освітньої роботи", "Методичні поради і консультації", "Поетія. Пісні. Проза", "Цікавинки для всіх".

На честь столітнього ювілею від дня народження В. Леніна журнал друкував статті про інтернаціональний характер української радянської культури [1, с. 18—19]; єдність інтернаціонального й національного в літературі [2, с. 32—34]; ідейність і натхнення в роботі діячів культури [3, с. 16—18]. У рік 60-річчя Великого Жовтня (1977) контент "Соціалістичної культури" охоплював колонку редактора; обговорення рішень XXV з'їзду КПРС; текст нової Конституції СРСР; блокнот публіциста; книжкову полицю; інформацію про пам'ятки історії та культури; біографістику; сатирично-гумористичний розділ; довідковий стіл; юридичну консультацію та ігротеку. Водночас обов'язковими рубриками журналу були розділи, присвячені політичним ювілеям. Найбільше серед них у зазначений період налічувалося таких: 100-річчя від дня народження В. Леніна (1970), 50-річчя утворення СРСР (1972), 30-річчя Великої Перемоги (1975), 60-річчя Великого Жовтня (1977).

У рік століття від дня народження В. Леніна тиск соціалістичного пафосу в культурі перетворився на справжнісінький "дев'ятий вал". З усіх боків на читача, глядача й слухача споглядала культура революційних звершень, яка, через свою нав'язливість, досягала душевних глибин хіба що в найбільш вразливих осіб. По суті, радянська культура доби ювілеїв актуалізувала удавану сферу життя, створивши прірву між реальною буденністю та її творчим осмисленням в культурі. Саме тому набула такого поширення "езопова мова" з її прихованими змістами, розквітли анекдотична народна сатира та авторська пісня "під гітару". Звільнивши суспільство від страху часів сталінізму, партія залишила незмінними пафосні засади культурно-освітньої роботи, чим, по суті, сприяла розвитку протестних настроїв. За нашим розумінням, українська радянська культура, як і культура СРСР загалом, стала суперечливим явищем, майданчиком розбіжностей. Згодом, у роки горбачовської перебудови, популярний радянський поет А. Демент'єв схарактеризував цей хворобливий стан, як "аплодування дурницям, які так надихали нас"...

Журнал "Соціалістична культура", у зазначеному контексті, являв собою цілком типовий орган друку. Січневий номер щомісячника за 1970 р. розпочинала велика програмна стаття "Ленінським генієм осяяна" авторства тогочасного міністра культури Української РСР Р. Бабійчука [4, с. 2—4]. Ростислав Володимирович за-

значав, що, готуючись гідно відзначити 100-річчя від дня народження В. Леніна, "багатотисячний загін майстрів сцени працює над творами, що оспівують мудрість Ілліча, велич звершень партії і народу" [4, с. 2]. Міністр наголошував, що, на відміну від царської Росії, де українська мова зазнавала утисків, в Радянській Україні розвивається національна культура. У статті наводилася статистика тогочасних культурних закладів, що працювали в УРСР, а саме: 63 театри, 25 філармоній, 26 тис. будинків і палаців культури, клубів, майже 70 тис. бібліотек [4, с. 2]. Окрім того, діяли сотні парків культури та відпочинку, музеїв, планетаріїв тощо.

Р. Бабійчук зауважував, що на честь столітнього ювілею вождя світового пролетаріату Україна долучилася до Всесоюзної переклички сільських клубів, Всесоюзного огляду діяльності бібліотек, Всесоюзного огляду державних і народних музеїв; в УРСР набули поширення ленінські естафети культури, розгорнулося змагання будинків культури, клубів і бібліотек за звання "Закладу відмінної роботи", аматорські мистецькі колективи приєдналися до ювілейного фестивалю самодіяльного мистецтва [4, с. 3]. За даними міністра культури УРСР, станом на початок 1970 р. у республіці діяло понад 200 тис. колективів і гуртків художньої самодіяльності, в які входило понад 3 млн осіб; із кожної тисячі сільського населення в художній самодіяльності брали участь 73 особи, окрім того, в тогочасній Україні налічувалося понад 3 тис. самодіяльних авторів. Р. Бабійчук із задоволенням повідомляв, що бібліотечним обслуговуванням в УРСР охоплено 95% сімей та 67,8% дорослого населення, а 134 музеї республіки, в яких відбулося 270 тис. екскурсій, відвідало 14 млн осіб [4, с. 4].

Статтю міністра культури завершували текст і нотна партитура пісні "Співає моя Україна" (слова Ф. Малицького, музика М. Попова), яку хоровим аматорам сцени пропонували виконувати в супроводі бандури. З погляду поєднання соціалістичного змісту й національної форми, твір є майже бездоганим:

*Співає моя Україна
І Леніна славить ім'я.
У сонячнім Жовтня промінні
Шевченкова скресла земля.*

*Співає моя Україна
В огнях Дніпрельстанів цвіте —
Під ленінським стягом єдиним
Нас Партія рідна веде.*

*Співає моя Україна
І славить радянське життя,
І пісня про Леніна лине —
Озорює даль майбуття* [4, с. 4].

Слід зазначити, що виконання пісні під пронизливі перебори самобутнього, суто українського народного інструмента транспортувало твір у жанр козацької думи й, безумовно, справляло сильне враження на глядачів.

Зорею ленінської тематики в українській літературі було визнано 1922 р., коли В. Поліщук написав поему "Ленін" [5, с. 37]. Твір був надрукований у Харкові українською та російською (в перекладі) мовами й презентований із дарчим написом дружині вождя Н. Крупській. Як повідомляв журнал "Соціалістична культура", обидва видання зберігалися у бібліотеці В. Леніна у Кремлі [5, с. 37].

Про тісний зв'язок Ленініани з декоративно-прикладною творчістю Буковини на сторінках "Соціалістичної культури" писав Т. Сулятицький [6, с. 12]. Зокрема, автор повідомляв, що на честь сторіччя Ілліча ювілейні виставки були проведені в усіх районах краю. Загалом, народні умільці підготували 9 тис. оригінальних робіт, при цьому сільські виставки не поступалися міським. Так, у с. Валяві, що на Кіцманщині, демонструвалося 265 робіт і, як зазначав Т. Сулятицький, "важко було виділити найталановитішу з вишивальниць чи килимарниць або ж назвати найкращу річ" [6, с. 12]. Саме валявські майстрині вишивали сорочки для артистів заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю. Майстри з Путильського району, які експонували зразки мистецтва оздоблення шкіри, різьблення й випалювання по дереву, застосовували характерний гуцульський орнамент; Заставнівський і Сторожинецький райони демонстрували народний буковинський одяг; майстрині с. Романівці Сокирянського району виготовили килими, характерні тільки для лісостепової частини Буковини [6, с. 12]. Наголошуючи, що під час підготовки до Ленінського ювілею успіхи народного мистецтва Буковини здобули конкретне уречевлення, Т. Сулятицький ознайомив читачів з найкращими творами про вождя. Наприклад, різьбяр із Сокирян І. Савченко до обласної виставки підготував декоративний таріль із барельєфом В. Леніна, облямований мереживом тонкої інкрустації; різьбяр по дереву з Чернівців В. Шевчук також виготовив декоративний таріль із портретом Ілліча, ювілейний альбом і дві Книги трудової слави (вироби було оздоблено різноколірним деревом, бісером, металом і тисненням по шкірі); чернівецький

столяр П. Горохов засобом інтарсії створив панно "Пост № 1" про почесну варту біля Мавзолею В. І. Леніна; надзвичайно складною технікою буковинської вишивки напрацювала портрет Ілліча народна майстриня О. Винокурова з Чернівців; на обласній виставці демонструвався й килим з портретом вождя (автор І. Пастух) [6, с. 12]. Буковинська виставка декоративного мистецтва 1970 р. стала справжнім гімном програмній засаді КПРС про поєднання в культурі соціалістичного змісту й національної форми. Проте апогеєм у цій справі, на наш погляд, є міркування викладача Косівського технікуму народних художніх промислів, мистецтвознавця, члена Спілки художників СРСР О. Соломченка стосовно того, що після утвердження радянської влади на Гуцульщині в орнаментальних композиціях тамтешніх писанкарів з'явилися "нові мотиви", а саме: емблеми серпа і молота, фігури у вигляді кремлівських башт, орнаменти з червоних п'ятикутних зірок, зображення супутників Землі, космічних кораблів тощо [7, с. 38]. Добірку цих прикарпатських писанок читачі могли побачити на титульній сторінці травневого номера "Соціалістичної культури" за 1970 р.

Доволі органічними, у зазначеному контексті, були ювілейні заходи, що відбувалися в Тульчині Вінницької області. Про них на сторінках "Соціалістичної культури" писав тогочасний секретар Тульчинського райкому Компартії України, голова районної оргкомісії з підготовки та проведення фестивалю самодіяльного мистецтва Е. Подолянчук [8, с. 16—17]. Як зазначав автор, у Тульчині на честь сторічного ювілею В. Леніна було проведено різноманітні заходи, як-от: науково-практична конференція працівників закладів культури, огляди-конкурси художньої самодіяльності, кінопоказ документальних стрічок аматорської кіностудії "Тульчинфільм" (випустила 10 фільмів і працювала над стрічкою "Ленін з нами").

Водночас на величне свято радянського монументального мистецтва перетворилося урочисте відкриття в Тульчині пам'ятника видатному українському композиторові М. Леонтовичу (1877—1921). Як наголошував секретар тамтешнього райкому, відкриття монумента збіглося в часі з 50-річчям народної хорової капели, яку особисто заснував М. Леонтович [8, с. 17]. Майже п'ятиметрова композиція, що складалася з погруддя композитора, бронзового чотиригранного постаменту, прикрашеного українським орнаментом, та гранітного цоколя була встановлена 12 липня 1969 р. і, що дуже повчально для

нашого сьогодні, увійшла до переліку святкових заходів на честь ювілею В. Леніна! На цьому тлі дуже боляче писати про зруйновану, забуту владою в незалежній Україні хату М. Леонтовича в с. Шершні Тиврівського району, яка за радянських часів була позначена меморіальною дошкою, старанно доглядалася й функціонувала як об'єкт культурної спадщини. У наші ж дні, аби не витратити кошти на відновлення будинку, відповідальні особи розповідають про його "фейковість"... Навіть, якщо припустити брак достатніх доказів, хіба не варто збудувати в Шершнях величний меморіальний комплекс на честь всесвітньвідомого композитора, автора невмирущого різдвяного "Щедрика"?! Хіба ж він того не гідний?! Осліплені ленінським ювілеєм комуністи й ті шанували М. Леонтовича, а влада незалежної України за 30 років так і не спромоглася виявити повагу до власної культурної спадщини. Сором та й годі! До слова, в ювілейний рік В. Леніна журнал "Соціалістична культура" не забув згадати й про 125-річчя від дня народження І. Карпенка-Карого (І. Тобілевича) та розмістив репортаж із хутора "Надія", що на Кіровоградщині, де в садибі драматурга працював музей його імені. У журналі було надруковано фото А. Тобілевича — онука письменника, який тоді працював завідувачем музейного комплексу [9, с. 34]. Того ж ленінського року на честь 70-річчя від дня народження народної художниці УРСР К. Білокур "Соціалістична культура" умістила на кольорових вкладках ілюстрації її робіт "На Полтавській землі" та "Півонії" [10, вкл.].

Відзначаючи 100-річчя вождя світового пролетаріату, редколегія "Соціалістичної культури" оголосила для читачів конкурс на краще знання його біографії та революційної діяльності. Підсумки було підбито у квітневому номері журналу за 1970 р. [11, с. 17]. Конкурсанти оформлювали альбоми з відповідями й надсилали на адресу часопису. На фінальному засіданні журі ухвалило таке рішення: першу премію — подарож ленінськими місцями — здобули студенти фізико-математичного факультету Бердянського педагогічного інституту В. Михайличенко та В. Рябко (незабаром молоді люди одружилися й за путівкою "Соціалістичної культури" як переможці конкурсу "Велике життя 1870—1970 рр." відвідали Москву); другу премію — екскурсію Києвом із відвіданням Київського філіалу Центрального музею В. І. Леніна та історичних і революційних пам'яток столиці Радянської України — присудили викладачці літератури

Кам'янсько-Бузької середньої школи № 1 Львівської обл. Г. Вишнівській; третьою премією — передплатою на п'яте видання творів В. Леніна — нагороджено бібліотекарку дитячої бібліотеки м. Марганця Дніпропетровської обл. Л. Проніну; кіноапарат "Екран" отримав інженер-технолог із м. Києва П. Сокович; фотоапарат "ФЕД-3" — агроном колгоспу "Заповіт Ілліча" Охтирського району Сумської області І. Бордюгов; фотоапарати "Чайка" — бібліотекарка із селища Олександрівка Мар'їнського р-ну Донецької обл. Р. Антонєць і технік архітектурної групи Веселівського райвиконкому Запорізької обл. М. Козюра. Окрім того, 10 учасників конкурсу нагороджено грамотами (Т. Богданова — методист Полтавської обласної бібліотеки для дітей ім. Панаса Мирного; В. Боднарчук — учитель, завідувач народного музею колгоспу ім. В. І. Леніна, с. Летава Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.; А. Верхогляд — методист Кам'янського будинку піонерів Черкаської обл.; В. Герасименко — працівник Яготинського управління сільського господарства Київської обл.; В. Зензинов — робітник, персональний пенсіонер (м. Київ); Н. Івасенко — бібліотекарка районної бібліотеки для дітей (м. П'ятихатки Дніпропетровської обл.); К. Корнева — пенсіонерка (м. Київ); М. Олифіренко — молодший науковий співробітник (м. Київ); І. Сидоренко — працівник Токмацького виробничого управління сільського господарства Запорізької обл.; М. Сташків — працівник Львівської обласної бібліотеки ім. Я. Галана) [11, с. 17].

У 1972 р. Радянський Союз відзначав 50-річчя від дати утворення. Дотримуючись вже встановлених традицій святкування політично значущих ювілеїв, журнал "Соціалістична культура" висвітлював перебіг Фестивалю самодіяльного мистецтва УРСР, який проходив під емблемою "50 — СРСР". Головою Республіканської комісії по шефству майстрів мистецтв над художньою самодіяльністю став народний артист УРСР П. Сергієнко. У своїй статті "Слово на дорогу" він зауважував, що фестиваль, присвячений 50-річчю утворення Союзу РСР пройде трьома турами по всій республіці, починаючи з підприємств, колгоспів, радгоспів, установ, навчальних закладів, міст, сіл, районів, областей, і завершиться в Києві [12, с. 24]. П. Сергієнко висловив надію на те, що фестиваль стане "новим, вищим ступенем розвитку народного мистецтва" [12, с. 24].

Варто зазначити, що під час цього святкового заходу затверджувалися й важливі організаційні підходи. Зокрема, завідувачка відділу

культурно-масової і фізкультурної роботи Хмельницької облпрофради Т. Гребінь наголошувала, що для подальшого розвитку самодіяльного мистецтва та поліпшення естетичного виховання трудівників профспілки області активно залучилися до відбору та формування репертуару [13, с. 16].

Родзинкою ідейного поєднання соціалістичного змісту й національної форми стала неповторна творчість 20-річної В. Верес, народної ткалі з Київщини, доньки уславленої Г. Верес — народної художниці, лауреатки Державної премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка [14, с. 24—25]. На відміну від матері, яка створювала народні ткані рушники, Валентина відзначилася в мистецтві сучасного національного жіночого вбрання [14, с. 24]. Дівчина напрацювала велику кількість моделей ділових, вечірніх і домашніх жіночих суконь, прикрашених елементами декору українського народного костюма. Вишивка використовувалася для оздоблення не тільки фасадної частини сорочок, а й манжетів рукавів, подолів спідниць і суконь. Майстриня захоплювалася материною технікою тканих рушників, застосовуючи її для оздоблення рукава-реглана, виготовлення жилетів тощо. Одночасно з розповіддю про творчість В. Верес травневий номер "Соціалістичної культури" за 1972 р. умістив кольорову вкладку її чудових, цілком актуальних і для сучасних модниць моделей одягу. На наш погляд, стаття Г. Местечкіна "Весняне поле Валентини Верес" є не тільки найкращою публікацією 1972 р., а й специфічним втіленням програмної вимоги КПРС щодо національної форми культурного життя в республіках СРСР. Слід зазначити, що мистецькі знахідки В. Верес можна побачити на одязі "Краматорських дівчат" — самодіяльного вокального ансамблю Палацу культури та техніки Новокраматорського машинобудівного заводу імені Леніна; творчі ідеї майстрині вплинули на

оздоблення чоловічого та жіночого вбрання учасників вокально-інструментального ансамблю "Смерічка" з буковинського м. Вижиця. Журнал "Соціалістична культура" на одній із кольорових вкладок за 1972 р. умістив фото зазначених ансамблів, і серед солістів "Смерічки", на передньому плані, зображений молодий красень Н. Яремчук [15, вкл.].

Під час святкування ювілею 50-річчя СРСР помітно актуалізувалося теоретичне обґрунтування багатонаціональних здобутків культури союзних республік. Цій темі було присвячено статтю кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури Української РСР І. Тетерука [16, с. 8—9].

Ювілей 60-річчя Великого Жовтня, на наш погляд, поставив фінальну крапку в процесі формалізації культурного життя в Україні. Цей висновок стає наочним, коли гортаєш зшитки журналу "Соціалістична культура" за 1977 р. Щомісячник, у порівнянні з попередніми роками, втратив колишню привабливість, жвавість, життєвий реалізм, а для жіночого кола читачів — ще й практичну значущість: часопис припинив друк матеріалів для гуртків крою та шиття, пропозицій весільних суконь, святкового й щоденного одягу для чоловіків, жінок і дітей. У схудлій частині розважального контенту навіть кросворди було присвячено 60-річчю Великого Жовтня — один із таких склав читач "Соціалістичної культури", волинянин М. Бідзюра [17, с. 43].

Готуючись до ювілею, часопис перетворився на майданчик для друку розлогих філософських статей про культуру як "вираз соціалістичного способу життя" [18, с. 32—33], її виховну роль у розвиненому соціалістичному суспільстві [19, с. 10—12], виховання нової людини [20, с. 18—19] тощо. Пішли в небуття репортажі з концертів у сільських клубах, кудись поділися регулярні

розповіді про регіональні конкурси художньої самодіяльності — останні стали поодинокими подарунками як для аматорів, так і для їхніх шанувальників. Колишні ювілейні фестивали художньої самодіяльності були централізовані та здобули статус всесоюзних масових заходів. Тож повноцінно на сторінках "Соціалістичної культури" було подано інформацію лише про завершальний концерт переможців першого Всесоюзного фестивалю самодіяльної художньої творчості трудящих в Українській РСР, присвячений 60-річчю Жовтня [21, с. 14—17].

"Соціалістична культура" втратила критичність суджень та оцінок, як це відбувалося попередніми роками, коли, всупереч заступнику голови Ради Міністрів УРСР, організацію вокального конкурсу критикував оперний співак і режисер М. Стефанович; коли тривалу полеміку за збереження традиційних музичних канонів особисто проводив видатний композитор Д. Кабалевський. Окрім того, журнал позбувся колишньої яскравості, адже істотно скоротилася кількість кольорових вкладок до кожного випуску, а деякі номери взагалі виходили без них. Навіть такий захопливий аспект висвітлення, як художні промисли, стали подавати в контексті штампованого виробництва сувенірів — у колгоспів з'явилися допоміжні заробітки завдяки випуску товарів декоративного призначення у промислових масштабах [22, с. 26]. На Виставці досягнень народного господарства УРСР було відкрито павільйон "Художні промисли", де повідомлялося, що колгоспи республіки лише за 1976 р. виготовили товарів на 44 млн крб [22, с. 26]. До народних умільців приєдналися й міські підприємства, зокрема з Міністерства промисловості будівельних матеріалів, які за той період виготовили 150 найменувань подарунково-сувенірних виробів [22, с. 27]. Державний знак якості було присвоєно бандурам

і цимбалам, виготовленим Чернігівською фабрикою музичних інструментів [22, с. 28]. Решетилівські килимарниці з Полтавщини в орнамент свого виробу вплели щирі слова любові до Леніна: "Ой весна-весняночка, зір твій голубий, ти між нами, Леніне, вічно як живий", проте й ця щирість уже не експонувалася, а тиражувалася й продавалася [22, с. 28]. Множитися на масу стали й вироби петриківського розпису: спочатку з артлі вишивальниць було утворено сільську фабрику художніх виробів, а згодом відкрито цех підлакового розпису [23, с. 32].

У період між двома політичними ювілеями — 50-річчям утворення СРСР і 60-річчям Великої Жовтневої соціалістичної революції — "Соціалістична культура" розпочала впроваджувати в культурно-освітню роботу принцип жорсткої уніфікації: редакційна колегія дедалі більше захоплювалася друком переліків рекомендованих творів для виконання учасниками художньої самодіяльності, подавала плани та сценарії різноманітних свят, творчих вечорів, агітаційних заходів тощо. Однією з перших ластівок став сценарій тематичного вечора "Моя Батьківщина — Радянський Союз" [24, с. 34—35]. У грудневому номері за 1975 р. було надруковано сценарій для художньої агітбригади "Гасло лунає скрізь: трудом зустрінемо з'їзд" [25, с. 28—31], а у березневому номері за 1976 р. — сценарій заходу "Партія веде нас до нових висот" [26, с. 28—31]. Надалі у 9-му номері журналу за 1977 р. було розміщено рекомендований репертуар для хорів, ансамблів та солістів, перелік інструментальних творів і пісень для дітей, пісень про Леніна та партію [27, с. 36—37], а у 10-му — театралізовану літературно-музичну композицію, присвячену 60-річчю Великого Жовтня [28, с. 25—27]. Окрім того, у журналі почали домінувати матеріали про культури інших народів СРСР: тематика взаємного культурного обміну була й

раніше, але тепер вона охоплювала чи не половину змісту номера. Одним словом, із найстарішого друкованого органу культурного спрямування назавжди пішло життя. Це, власне, й була та відстороненість, про яку зауважено вище. Офіційна, добре забезпечена, контрольована владою культурна сфера почала існувати поза суспільством, і відтоді сам журнал та уречевлена у ньому культура мало кого могли зацікавити.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, варто наголосити, що часопис "Соціалістична культура" як друкований орган Міністерства культури Української РСР став потужним рупором комуністичного виховання українців, ретранслятором ідеологічного вмісту значущих для того часу ювілейних дат і провідником програмно затвердженої парадигми розвитку культури — синергії між її соціалістичним змістом і національною формою.

Список бібліографічних посилань

1. Шевчук В. Інтернаціональний характер української радянської культури. *Соціалістична культура*. 1970. № 4. С. 18—19.
2. Шаблювський Є. Єдність інтернаціонального й національного в літературі. *Соціалістична культура*. 1970. № 6. С. 32—34.
3. Шевелєв А. Г. Ідейність і натхнення. *Соціалістична культура*. 1970. № 8. С. 16—18.
4. Бабійчук Р. В. Ленінським генієм осяяна. *Соціалістична культура*. 1970. № 1. С. 2—4.
5. Вони перші оспівували Леніна. *Соціалістична культура*. 1970. № 4. С. 37.
6. Сулятицький Т. Веселка кольору позичить. *Соціалістична культура*. 1970. № 2. С. 12.
7. Соломченко О. На долоні — свято! *Соціалістична культура*. 1970. № 5. С. 38.
8. Подолянчук Е. Втілено в життя. *Соціалістична культура*. 1970. № 2. С. 16—17.
9. Хугір "Надія". До 125-річчя від дня народження Карпенка-Карого (І. Тобілевича). *Соціалістична культура*. 1970. № 9. С. 34.
10. *Соціалістична культура*. 1970. № 12. 48 с.
11. Підсумки конкурсу "Велике життя. 1870—1970". *Соціалістична культура*. 1970. № 4. С. 17.
12. Сергієнко П. Слово на дорогу. *Соціалістична культура*. 1972. № 1. С. 24.
13. Гребінь Т. Крокує фестиваль! *Соціалістична культура*. 1972. № 2. С. 16.
14. Местечкін Г. Весняне поле Валентини Верес. *Соціалістична культура*. 1972. № 5. С. 24—25.
15. *Соціалістична культура*. 1972. № 7. 48 с.
16. Тетерук І. Душа братніх народів. *Соціалістична культура*. 1972. № 7. С. 8—9.
17. 60 полум'яних літ. *Соціалістична культура*. 1977. № 12. С. 43.
18. Яранцева Н. Радянська культура як вираз соціалістичного способу життя. *Соціалістична культура*. 1976. № 4. С. 32—33.
19. Яранцева Н. Виховна роль культури в розвинутому соціалістичному суспільстві. *Соціалістична культура*. 1977. № 2. С. 10—12.
20. Яценко В., Яценко О. Матеріальні можливості розвинутого соціалістичного суспільства та формування нової людини. *Соціалістична культура*. 1977. № 3. С. 18—19.
21. Черченко Л. Сузір'я народних талантів. *Соціалістична культура*. 1977. № 11. С. 14—17.
22. Волощук Ю. Художні промисли України. *Соціалістична культура*. 1977. № 4. С. 26—29.
23. Климчук О. "Сонце просить, і ми просимо...". *Соціалістична культура*. 1977. № 12. С. 32.
24. Тамарченко В. Моя Батьківщина — Радянський Союз. Сценарій тематичного вечора. *Соціалістична культура*. 1974. № 11. С. 34—35.
25. Степанов Б. Гасло лунає скрізь: трудом зустрінемо з'їзд. *Соціалістична культура*. 1975. № 12. С. 28—31.
26. Старчевський Г. Партія веде нас до нових висот. *Соціалістична культура*. 1976. № 3. С. 28—31.
27. В арсенал художньої самодіяльності. *Соціалістична культура*. 1977. № 9. С. 36—37.
28. Старчевський Г. Слався, шістдесятий! *Соціалістична культура*. 1977. № 10. С. 25—27.

Larysa Doiar,

*PhD of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine*
**Ten years of ideological anniversary and its reflections
in the periodicals of the USSR in the 1970s**

The presented article was prepared as part of the research project of the Book Chamber of Ukraine, which is planned for implementation in the current year of 2023. In accordance with the formulated task — to establish the thematic and content priorities of printed publications of Ukraine in the 1970s — the author identified the raised

problem as one that corresponds to the search parameter of the specified research project. This conclusion was made on the basis of a careful review of chamber and fund storage catalogs, namely: the annual catalog of 1970—1979, the alphabetical catalog within the boxes of ministries and departments of the Ukrainian SSR, the publishing catalog within the limits of metropolitan and regional publishing houses, the journal catalog of the corresponding fund storage of the State Printing Archive. Formulating the purpose of the presented article, the author proceeded from an implicative judgment about the obvious connection between the loudest ideological Soviet anniversaries of the 1970s (the 100th anniversary of the birth of V. Lenin (1970), the 50th anniversary of the formation of the Union of Soviet Socialist Republic (1972), the 60th anniversary of the victory of the Great October Socialist Revolution on the territory of the former Russian Empire (1977)) and the development of the national culture of the Ukrainian people at that time. In the context of the controversial discussion, the discourse regarding the predominant bilingualism of Ukrainians brought up by the Soviet authorities also got into the context. The primary source base for the writing of the presented article was the periodical press of the Ministry of Culture of the Ukrainian SSR, in particular, the journal "Socialist Culture" aimed at various sections of the republic's population, which in the period under study positioned itself as "a mass public and political monthly of the theory and practice of cultural construction." The concluding statement of the article is the statement about the development of Ukrainian Soviet culture in the paradigm of a harmonious combination between the socialist content and the national form of all manifestations of the cultural life of the Ukrainian SSR.

Keywords: research project of the Book Chamber of Ukraine; printed editions of Ukraine in the 1970s; social and political magazine "Socialist Culture"; ideological anniversaries of the 1970s in the USSR

References

1. Shevchuk V. (1970). Internacionalnij harakter ukrayinskoyi radyanskoyi kulturi. *Socialistichna kultura*, 4, pp. 18—19.
2. Shabliovskij Ye. (1970). Yednist internacionalnogo j nacionalnogo v literaturi. Shabliovskij. *Socialistichna kultura*, 6, pp. 32—34.
3. Shevelyev A. G. (1970). Idejnist i nathnennya. *Socialistichna kultura*, 8, pp. 16—18.
4. Babijchuk R. V. (1970). Leninskim geniyem osyayana. *Socialistichna kultura*, 1, pp. 2—4.
5. Voni pershi ospivovali Lenina. (1970). *Socialistichna kultura*, 4, pp. 37.
6. Sulyatickij T. (1970). Veselka koloru pozichit. *Socialistichna kultura*, 2, pp. 12.
7. Solomchenko O. (1970). Na doloni — svyato! *Socialistichna kultura*, 5, p. 38.
8. Podolyanchuk E. (1970). Vtileno v zhittya. *Socialistichna kultura*, 2, pp. 16—17.
9. Hutir "Nadiya". (1970). Do 125-richchya vid dnya narodzhennya Karpenka-Karogo (I. Tobilevicha). *Socialistichna kultura*, 9, pp. 34.
10. *Socialistichna kultura*. (1970), 12.
11. Pidsumki konkursu "Velike zhittya. 1870—1970". (1970). *Socialistichna kultura*, 4, p. 17.
12. Sergiyenko P. (1972). Slovo na dorogu. *Socialistichna kultura*, 1, p. 24.
13. Grebin T. (1972). Krokuye festival! *Socialistichna kultura*, 2, p. 16.
14. Myestyechkin G. (1972). Vesnyane pole Valentini Veres. *Socialistichna kultura*, 5, pp. 24—25.
15. *Socialistichna kultura*. (1972), 7.
16. Teteruk I. Dusha bratnih narodiv. (1972). *Socialistichna kultura*, 7, pp. 8—9.
17. 60 polum'yanih lit. (1977). *Socialistichna kultura*, 12, p. 43.
18. Yaranceva N. (1976). Radyanska kultura yak viraz socialistichnogo sposobu zhittya. *Socialistichna kultura*, 4, pp. 32—33.
19. Yaranceva N. (1977). Vihovna rol kulturi v rozvinutomu socialistichnomu suspilstvi. *Socialistichna kultura*, 2, pp. 10—12.
20. Yacenko V. & Yacenko O. (1977). Materialni mozhlivosti rozvinutogo socialistichnogo suspilstva ta formuvannya novoyi lyudini. *Socialistichna kultura*, 3, pp. 18—19.
21. Cherchenko L. (1977). Suzir'ya narodnih talantiv. *Socialistichna kultura*, 11, pp. 14—17.
22. Voloshuk Yu. (1977). Hudozhni promisli Ukrayini. *Socialistichna kultura*, 4, pp. 26—29.
23. Klimchuk O. (1977). "Sonce prosit, i mi prosimo...". *Socialistichna kultura*, 12, p. 32.
24. Tamarchenko V. (1974). Moya Batkivshina — Radyanskij Soyuz. Scenarij tematicnogo vechora. *Socialistichna kultura*, 11, pp. 34—35.
25. Stepanov B. (1975). Gaslo lunaye skriz: trudom zustrinemo z'yizd. *Socialistichna kultura*, 12, pp. 28—31.
26. Starchevskij G. (1976). Partiya vede nas do novih visot. *Socialistichna kultura*, 3, pp. 28—31.
27. V arsenal hudozhnoyi samodiyalnosti. (1977). *Socialistichna kultura*, 9, pp. 36—37.
28. Starchevskij G. (1977). Slavsyta, shistdesyatij! *Socialistichna kultura*, 10, pp. 25—27.

Надійшла до редакції 8 березня 2023 року